

ΛΕΞΙΚΟ
ΤΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Δ. ΞΩΧΕΛΛΗ

ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ
112 ΕΙΔΙΚΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ

Εκδοτικός Οίκος
Αδελφών Κυριακίδη α.ε.

ΛΕΞΙΚΟ
ΤΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

ΛΕΞΙΚΟ
ΤΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Δ. ΞΩΧΕΛΛΗ

ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ
112 ΕΙΔΙΚΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ

Εκδοτικός Οίκος

Αδελφών Κυριακίδη α.ε.

Αριθμός Εκτύπωσης: 1199

ISBN 978-960-343-986-8

© 2007

Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε.
Κων. Μελενίκου 5, Τ.Κ. 546 35, Θεσσαλονίκη
Τηλ. 2310-208.540, Fax 2310-245.541
Web: <http://www.kyriakidis.gr>

Αθήνα: Κεντρικό Αρσάκειο Μέγαρο, Στοά του Βιβλίου,
Πεσμαζόγλου 5, Τ.Κ. 105 64
Τηλέφωνο και fax: 210-32.11.097

Επεξεργασία Κειμένου - Σελιδοποίηση: Κώστας Κορδαλής

H πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Πάντως, κατά το N. 2121/1993 και τη διεθνή σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το N. 100/1975), απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο (ηλεκτρονικό, μηχανικό, φωτοτυπικό, ηχογράφησης ή άλλο), τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς τη γραπτή άδεια του εκδότη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίδες
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5-6
ΛΗΜΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	7-24
ΛΗΜΜΑΤΑ	25-716
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΓΓΡΑΓΦΕΩΝ.....	717-722

ΛΗΜΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Αγωγή ➔ παιδαγωγική διαδικασία

Αισθητική Αγωγή	25
-----------------------	----

Αλληλοδιδακτική μέθοδος	27
-------------------------------	----

Αλλοδαποί μαθητές ➔ Διαπολιτισμική Εκπαίδευση

Ανάδοχή ➔ οικογένεια

Ανακαλυπτική μέθοδος ➔ μάθηση

Ανάλυση διδασκαλίας ➔ διδασκαλία

Ανάλυση παραγόντων ➔ Στατιστική

Ανάλυση περιεχομένου	29
----------------------------	----

Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (Πρόγραμμα Διδασκαλίας)	30
---	----

Αναλφαβητισμός-αλφαβητισμός	33
-----------------------------------	----

Ανάπτυξη του σχολείου ➔ αυτονομία της σχολικής μονάδας, ενδοσχολική

επιμόρφωση

Αναπτυξιακές διαταραχές	36
-------------------------------	----

Αναπτυξιακή διαταραχή του λόγου	36
---------------------------------------	----

Ανατροφοδότηση ➔ μεθόδευση της διδασκαλίας

Ανθρωπιστικές σπουδές	39
-----------------------------	----

Ανθρωπιστικό ιδεώδες αγωγής ➔ παιδαγωγικά ιδεώδη

Ανθρωπολογική προσέγγιση ➔ εθνογραφία-εθνογραφική μέθοδος

Ανοιχτό σχολείο - ανοιχτή εκπαίδευση ➔ Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (Ε.Α.Π.)	42
Αντιαυταρχική εκπαίδευση (αγωγή)	45
Αντιπαιδαγωγικότητα	47
Αντισταθμιστική εκπαίδευση	50
Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Α.Ε.Ι.) ➔ Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	
Ανώτατη Εκπαίδευση ➔ Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	
Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.)	52
Ανώτερα Περιφερειακά Υπηρεσιακά Συμβούλια Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Α.Π.Υ.Σ.Δ.Ε.) ➔ Υπηρεσιακά Συμβούλια Εκπαιδευτικών	
Ανώτερα Περιφερειακά Υπηρεσιακά Συμβούλια Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (Α.Π.Υ.Σ.Π.Ε.) ➔ Υπηρεσιακά Συμβούλια Εκπαιδευτικών	
Αξιακή ελευθερία ➔ Παιδαγωγική	
Αξίες ➔ σκοποί εκπαίδευσης	
Αξιολόγηση στην εκπαίδευση	54
Αξιολόγηση της σχολικής επίδοσης	57
Αξιολόγηση του έργου του εκπαιδευτικού	60
Αξιολογική Παιδαγωγική ➔ Ερμηνευτική Παιδαγωγική	
Αποκλίνουσα συμπεριφορά ➔ προβλήματα συμπεριφοράς (παιδιού και εφήβου)	
Αποτελεσματικό σχολείο	62
Αποτελεσματικός εκπαιδευτικός	65
Απουσίες μαθητών («κοπάνες»)	68
Αρχιτεκτονική της διδασκαλίας ➔ μεθόδευση της διδασκαλίας	
Ασκηση ➔ Πρακτική Ασκηση (εκπαιδευτικών)	
Άτομα με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες (Α.Μ.Ε.Α.) ➔ Ειδική Αγωγή	70
Ατομική εργασία ➔ διαφοροποίηση της διδασκαλίας	
Ατομικό ιδεώδες αγωγής ➔ παιδαγωγικά ιδεώδη	
Άτυπα σχολεία-μη τυπική εκπαίδευση	71
Άτυπη εκπαίδευση ➔ τυπική-μη τυπική-άτυπη εκπαίδευση	
Αυθεντία	73
Αυτενέργεια ➔ Νέο Σχολείο – Σχολείο Εργασίας, σχολείο, διδακτικές αρχές	

Αυτισμός (διαταραχές του φάσματος του αυτισμού)	76
Αυτοδιαχειριζόμενα σχολεία	79
Αυτοδιοίκηση στο σχολείο	80
Αυτοεκπληρούμενη προφητεία («φατινόμενο Πυγμαλίωνα») ➔ σχολική κοινωνικοποίηση	
Αυτονομία (Παιδαγωγική) ➔ Παιδαγωγική	
Αυτονομία της σχολικής μονάδας	83
Βαθμολογία ➔ αξιολόγηση της σχολικής επίδοσης	
Βασική εκπαίδευση ➔ ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση	
Βιωματικότητα ➔ Νέο Σχολείο – Σχολείο Εργασίας, σχολείο	
Βρεφονηπιακός σταθμός ➔ Νηπιαγωγείο	
Βυζαντινών παιδεία ➔ παιδεία στο Βυζάντιο	
Γενική Διδακτική ➔ Διδακτική	
Γενική Εκπαίδευση	86
Γλώσσα	91
Γλωσσικές διαταραχές	92
Γλωσσικές μειονότητες	94
Γλωσσική διδασκαλία	97
Γλωσσικοί κώδικες	100
Γνώσεις ➔ δεξιότητες-ικανότητες	
Γνωσιολογία	101
Γνωστική ανάπτυξη (γνωστική εξέλιξη, λογική ανάπτυξη)	105
Γνωστική Ψυχολογία ➔ γνωστική ανάπτυξη	
Γονείς ➔ οικογένεια, Σχολές Γονέων	
Γραμματισμός ➔ εγγραμματοσύνη	
Γυμνάσιο	107
Δάσκαλος ➔ εκπαιδευτικός	
Δεξιότητες-ικανότητες	109
Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	111
Δευτερογενής κοινωνικοποίηση ➔ κοινωνικοποίηση, σχολική κοινωνικο-	

ποίηση

Δημιουργικότητα	114
Δημοκρατική αγωγή ➔ στιλ αγωγής	
Δημόσια και ιδιωτική εκπαίδευση	116
Δημοτικό Σχολείο	119
Δια βίου μάθηση	120
Διαγνωστική ➔ Παιδαγωγική Διαγνωστική	
Διαθεματικότητα (διεπιστημονικότητα)	123
Διαλογική μορφή διδασκαλίας ➔ μεθόδευση της διδασκαλίας	
Διαπολιτισμικά σχολεία ➔ Σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης	
Διαπολιτισμική Εκπαίδευση	126
Διαπολιτισμική Παιδαγωγική ➔ Διαπολιτισμική Εκπαίδευση	
Διαπροσωπικές σχέσεις στη σχολική τάξη ➔ παιδαγωγική διαδικασία, σχολική τάξη	129
Διαρροή (μαθητική) ➔ κοινωνικός αποκλεισμός	
Διαφοροποίηση της διδασκαλίας	131
Διαφωτισμός ➔ Παιδαγωγική του Διαφωτισμού	
Διγλωσσία-πολυγλωσσία	134
Διδακτέα ύλη ➔ Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (Πρόγραμμα Διδασκαλίας)	
Διδακτικά εγχειρίδια ➔ σχολικά εγχειρίδια	
Διδακτικά μέσα ➔ εποπτικά μέσα διδασκαλίας	
Διδακτικά μοντέλα	137
Διδακτικές αρχές ➔ Διδακτική	140
Διδακτικές θεωρίες ➔ Διδακτική	141
Διδακτικές στρατηγικές ➔ διδακτικά μοντέλα	
Διδακτική	145
Διδακτική ανάλυση	148
Διδακτική διαδικασία ➔ παιδαγωγική διαδικασία	
Διδακτική έρευνα ➔ εκπαιδευτική έρευνα	
Διδακτική Μεθοδολογία ➔ μεθόδευση της διδασκαλίας, Διδακτική	
Διδακτική της Γλώσσας ➔ γλωσσική διδασκαλία	
Διδακτική της Ιστορίας	151
Διδακτική της Λογοτεχνίας ➔ Λογοτεχνική Εκπαίδευση (παιδεία)	

Διδακτική του Λεξικού ➔ λεξικό	155
Διδακτική των Αρχαίων Ελληνικών	157
Διδακτική των Μαθηματικών	161
Διδακτική των Ξένων Γλωσσών	164
Διδακτική των Φυσικών Επιστημών ➔ Φυσικές Επιστήμες και Εκπαίδευση	166
Διδακτικό βιβλίο ➔ σχολικά εγχειρίδια	
Διδακτικό Ερευνητικό Προσωπικό (Δ.Ε.Π.) ➔ εκπαιδευτικός-επάγγελμα του εκπαιδευτικού	
Διδακτικοί στόχοι ➔ μεθόδευση της διδασκαλίας, σκοποί της εκπαίδευσης	169
Διδασκαλεία (για βασική εκπαίδευση εκπαιδευτικών)	171
Διδασκαλεία (για μετεκπαίδευση δασκάλων-νηπιαγωγών)	173
Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδευσης	175
Διδασκαλία	177
Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδας (Δ.Ο.Ε.) ➔ Επαγγελματικές Οργανώσεις Εκπαιδευτικών	
Διεθνής Εκπαίδευση	179
Διεθνής Παιδαγωγική ➔ Συγκριτική Παιδαγωγική	
Διεύθυνση σχολικής μονάδας ➔ Διοίκηση σχολείου	
Διευθυντές εκπαίδευσης ➔ Διοικητικά Στελέχη Εκπαίδευσης	
Διοίκηση σχολείου	181
Διοίκηση της Εκπαίδευσης	184
Διοικητικά Στελέχη Εκπαίδευσης ➔ Διοίκηση της Εκπαίδευσης	187
Δομολειτουργισμός	189
Δυσλεξία	192
Δυσχέρειες μάθησης	195
Εγγραμματοσύνη (γραμματισμός)	197
Εγκύκλιος παιδεία ➔ παιδεία στο Βυζάντιο	
Εγκυρότητα ➔ Παιδαγωγική	
Εθνικό Ιδρυμα Νεότητας (Ε.Ι.Ν.)	199
Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (Ε.Κ.Ε.ΒΙ.)	200
Εθνικό Κέντρο Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Ε.Κ.Ε.Π.) ➔ Σχολική	

Συμβουλευτική, Συμβουλευτική σταδιοδρομίας	201
Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας (Ε.ΣΥ.Π.)	202
Εθνογραφία-εθνογραφική έρευνα	203
Ειδική Αγωγή	206
Ειδική Διδακτική ➔ Διδακτική	
Ειδική Παιδαγωγική ➔ Ειδική Αγωγή	
Ειδική Παιδαγωγική Ακαδημία Θεσσαλονίκης (Ε.Π.Α.Θ.)	208
Εκκλησιαστικό Λύκειο ➔ Λύκειο	
Εκπαίδευση ➔ παιδαγωγική διαδικασία	
Εκπαίδευση εκπαιδευτικών	209
Εκπαίδευση Ενηλίκων	212
Εκπαίδευση και φύλο	214
Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων	218
Εκπαιδευτικές Οργανώσεις	220
Εκπαιδευτική αξιολόγηση ➔ αξιολόγηση στην εκπαίδευση	
Εκπαιδευτική διαδικασία ➔ παιδαγωγική διαδικασία	
Εκπαιδευτική έρευνα	222
Εκπαιδευτική ισότητα (ισότητα εκπαιδευτικών ευκαιριών)	224
Εκπαιδευτική καινοτομία ➔ εκπαιδευτική μεταρρύθμιση	
Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση	226
Εκπαιδευτική Πολιτική	228
Εκπαιδευτική Τεχνολογία	232
Εκπαιδευτικό Προσωπικό ➔ εκπαιδευτικός-επάγγελμα εκπαιδευτικού	
Εκπαιδευτικό υλικό	234
Εκπαιδευτικός - επάγγελμα του εκπαιδευτικού	236
Εκπαιδευτικός Δημοτικισμός	238
Εκπαιδευτικός σχεδιασμός	240
Ελεύθερα σχολεία	242
Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο (Ε.Α.Π.)	243
Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα	245
Ελληνισμός της διασποράς (ομογενείς)	248
Εμπειρικές μέθοδοι έρευνας	250
Εμπειρική Παιδαγωγική	253
Εμπειρική προσέγγιση ➔ Παιδαγωγική, εμπειρικές μέθοδοι έρευνας	

Εναλλασσόμενη Εκπαίδευση	256
Ενδοσχολική επιμόρφωση (των εκπαιδευτικών)	257
Ενιαία Συγκεντρωτική Διδασκαλία	260
Ενιαίο Σχολείο	261
Ενίσχυση συμπεριφοράς → προγραμματισμένη διδασκαλία	
Ενισχυτική Διδασκαλία	264
Εντολοδόχος εκπαιδευτικός → εκπαίδευση εκπαιδευτικών	
Εξ αποστάσεως εκπαίδευση	265
Εξαπομίκευση → διαφοροποίηση της διδασκαλίας	
Εξετάσεις	268
Επάγγελμα (ημιεπάγγελμα) → εκπαιδευτικός-επάγγελμα του εκπαιδευτικού	
Επαγγελματισμός → εκπαιδευτικός-επάγγελμα του εκπαιδευτικού	
Επαγγελματίας – επαγγελματική εξέλιξη → εκπαιδευτικός	
Επαγγελματικές Οργανώσεις Εκπαίδευτικών	272
Επαγγελματική Εκπαίδευση	276
Επαγγελματικό Λύκειο (ΕΠΑΛ) → Λύκειο	
Επάρκεια (επαγγελματική) → εκπαιδευτικός-επάγγελμα του εκπαιδευτικού	
Επιθετικότητα	279
Επιθεωρητής	281
Επικοινωνία (Μ.Μ.Ε.) και Εκπαίδευση	283
Επιμόρφωση	286
Επιστήμες της Αγωγής → Παιδαγωγική	
Επιστήμη → επιστημολογία	
Επιστημολογία	288
Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ.)	291
Εποπτεία → Νέο Σχολείο - Σχολείο Εργασίας	
Εποπτικά μέσα διδασκαλίας	292
Εποπτικότητα → σχολείο, Νέο Σχολείο – Σχολείο Εργασίας	
Ερβαρτιανισμός (Σχολή του Ερβάρτου) → Διδακτική	
Έρευνα → εκπαιδευτική έρευνα	
Έρευνα διδύμων → κληρονομικότητα και περιβάλλον	
Έρευνα δράσης	294
Έρευνα θετών (νιοθετημένων) παιδιών → κληρονομικότητα και περιβάλλον	

Ερμηνεία ➔ Παιδαγωγική, Ερμηνευτική Παιδαγωγική	
Ερμηνευτική Παιδαγωγική	298
Ερωτηματολόγιο ➔ εμπειρικές μέθοδοι έρευνας	
Εταιρεία Τεκμηρίωσης Μελετών και Έρευνας ➔ Επαγγελματικές Οργανώσεις Εκπαιδευτικών	
Ετερότητα ➔ πολιτισμικές μειονότητες	
Ευέλικτη Ζώνη	300
Ευρωπαϊκά Εκπαιδευτικά Προγράμματα	302
Ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση	303
Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική	304
Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης (C.E.DE.FO.P.)	307
Ευφυΐα (νοημοσύνη)	309
Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική ➔ Παιδαγωγική	
Εφηβεία	313
Ηθική αγωγή	316
Θεατρική παιδεία	320
Θεραπευτική Παιδαγωγική ➔ Ειδική αγωγή	
Θεσμός	322
Θετά παιδιά ➔ κληρονομικότητα και περιβάλλον	
Θετικισμός ➔ επιστημολογία	
Θεωρία αγωγής ➔ Παιδαγωγική	
Θεωρία σχολείου ➔ σχολείο, Σχολική Παιδαγωγική	
Θρησκευτικό / μεταφυσικό ιδεώδες ➔ παιδαγωγικά ιδεώδη	
Ιδεολογία	324
Ιδεότυπος-ιδεατός τύπος	327
Ιδεώδες ➔ παιδαγωγικά ιδεώδη	
Ιδιαίτερα μαθήματα ➔ παραπαιδεία	
Ιδιωτική εκπαίδευση ➔ δημόσια και ιδιωτική εκπαίδευση	
Ιδρυματισμός	329
Ικανότητες ➔ δεξιότητες-ικανότητες	

Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.) ➔ Οργανισμός Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ο.Ε.Ε.Κ.)	330
Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Ι.Δ.Ε.Κ.Ε.)	331
Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ.)	332
Ινστιτούτο Παιδαγωγικών Ερευνών – Μελετών (Ι.Π.Ε.Μ.) ➔ Επαγγελματικές Οργανώσεις Εκπαιδευτικών	
Ινστιτούτο Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (Ι.Π.Ο.Δ.Ε.)	333
Ισότητα ➔ εκπαιδευτική ισότητα	
Ιστορικές έννοιες (στην προσχολική ηλικία)	333
Ιστορική Παιδαγωγική – Ιστορία της Εκπαίδευσης	336
Ιστορική σκέψη	339
Ιστορική συνείδηση	341
 Καλλιτεχνική Αγωγή ➔ Αισθητική Αγωγή	
Κατ' οίκον εργασίες των μαθητών	343
Κατανόηση ➔ Παιδαγωγική	
Κατάρτιση	345
Κέντρα Διάγνωσης, Αξιολόγησης και Υποστήριξης (Κ.Δ.Α.Υ.) ➔ Σχολική Συμβουλευτική	347
Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Κ.Ε.Ε.)	349
Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Κ.Ε.Κ.)	350
Κεντρικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Κ.Υ.Σ.Δ.Ε.) ➔ Υπηρεσιακά Συμβούλια Εκπαιδευτικών	
Κεντρικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (Κ.Υ.Σ.Π.Ε.) ➔ Υπηρεσιακά Συμβούλια Εκπαιδευτικών	
Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής (ΚΕ.Δ.Α.)	352
Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας (Κ.Ε.Ε.)	352
Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (Κ.Ε.Γ.)	353
Κέντρο Έρευνας Σχολικών Βιβλίων και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης Α.Π.Θ. (ΚΕ.Σ.ΒΙ.Δ.Ε.)	355
Κέντρο Μελετών και Τεκμηρίωσης ➔ Επαγγελματικές Οργανώσεις Εκπαιδευτικών	
Κίνητρα μάθησης ➔ μάθηση	356

Κλασικές σπουδές	358
Κληρονομικότητα και περιβάλλον	361
Κοινωνία	365
Κοινωνική αγωγή ➔ κοινωνικοποίηση	
Κοινωνική Ανθρωπολογία ➔ Εθνογραφία – εθνογραφική έρευνα	
Κοινωνική μάθηση	367
Κοινωνική Παιδαγωγική	371
Κοινωνικό ιδεώδες αγωγής ➔ παιδαγωγικά ιδεώδη	
Κοινωνικοποίηση ➔ σχολική κοινωνικοποίηση	374
Κοινωνικός αποκλεισμός	377
Κοινωνικός έλεγχος	380
Κοινωνικός ρόλος	382
Κοινωνιόγραμμα ➔ Κοινωνιομετρία	
Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης	384
Κοινωνιομετρικό τεστ ➔ Κοινωνιομετρία	
Κοινωνιομετρία	387
Κριτική θεωρία (Σχολή Φρανκφούρτης)	389
Κριτική σκέψη	393
Κυβερνητική (στην εκπαίδευση)	395
Κώδικας δεοντολογίας (εκπαιδευτικών)	398
Curriculum ➔ Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (Πρόγραμμα Διδασκαλίας)	
Λαϊκή επιμόρφωση ➔ Εκπαίδευση Ενηλίκων	
Λαϊκή συμμετοχή στην εκπαίδευση ➔ Όργανα Λαϊκής Συμμετοχής (στην εκπαίδευση)	
Λειτουργισμός ➔ Δομολειτουργισμός	
Λεκτική επικοινωνία-μη λεκτική επικοινωνία	399
Λεξικό	402
Λογοθεραπεία	404
Λογοτεχνική Εκπαίδευση (παιδεία)	408
Λογοτεχνικός κανόνας ➔ Λογοτεχνική Εκπαίδευση (παιδεία)	
Λύκειο	410
Μαθηματική Εκπαίδευση (παιδεία)	413

Μάθηση – θεωρίες μάθησης	417
Μαθησιακές δυσκολίες → δυσχέρειες μάθησης	
Μαθησιακή διαδικασία → μάθηση	
Μαθητής	420
Μαθητοκεντρική διδασκαλία → διαφοροποίηση της διδασκαλίας	
Μαράσλειο Διδασκαλείο (Δημοτικής Εκπαίδευσης)	422
Μαρξιστική Παιδαγωγική	424
Μεθόδευση της διδασκαλίας	427
Μέθοδοι παιδαγωγικής έρευνας	429
Μέθοδος διδασκαλίας → μεθόδευση της διδασκαλίας	
Μέθοδος Project (μέθοδος σχεδίου)	435
Μειονοτικά σχολεία → Μειονοτική εκπαίδευση – μειονοτικά σχολεία	
Μειονοτική γλώσσα → γλωσσικές μειονότητες	
Μειονοτική εκπαίδευση – μειονοτικά σχολεία	436
Μελέτη θετών παιδιών → κληρονομικότητα και περιβάλλον	
Μελέτη περίπτωσης	439
Μέντορας → Πρακτική Άσκηση (εκπαιδευτικών)	440
Μέσα αγωγής	442
Μέσα διδασκαλίας → εποπτικά μέσα διδασκαλίας	
Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας → Επικοινωνία (ΜΜΕ) και Εκπαίδευση	
Μεταλυκειακά Προπαρασκευαστικά Κέντρα (Μ.Π.Κ.)	443
Μετανάστευση	445
Μετανεωτερική Παιδαγωγική	448
Μεταρρυθμιστική Παιδαγωγική → εκπαιδευτική μεταρρύθμιση	
Μετεκπαίδευση εκπαιδευτικών	451
Μετωπική διδασκαλία → διαφοροποίηση της διδασκαλίας	
Μη λεκτική επικοινωνία → λεκτική επικοινωνία – μη λεκτική επικοινωνία	
Μικροδιδασκαλία (microteaching)	455
Μονοθέσια σχολεία → οργανικότητα δημοτικών σχολείων	
Μορφές διδασκαλίας → μεθόδευση της διδασκαλίας	
Μόρφωση → Παιδαγωγική του Νεοανθρωπισμού, παιδεία	
Μορφωτικά αγαθά → Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (Πρόγραμμα διδασκαλίας), διδακτικές θεωρίες	
Μουσειοπαιδαγωγική	457

Μουσική Παιδαγωγική ➔ Μουσική παιδεία	
Μουσική παιδεία	460
Νέα Αγωγή ➔ Νέο Σχολείο – Σχολείο Εργασίας	
Νέες Τεχνολογίες	463
Νέο Σχολείο – Σχολείο Εργασίας	465
Νεοανθρωπισμός ➔ Παιδαγωγική του Νεοανθρωπισμού	
Νεολαία ➔ εφηβεία	
Νεότητα (νέος) ➔ εφηβεία	
Νηπιαγωγείο	467
Νοητική ικανότητα ➔ ενφυΐα	
Νοητική καθυστέρηση	469
Νοολογική Παιδαγωγική ➔ Παιδαγωγική, Ερμηνευτική Παιδαγωγική	
Νόρμες ➔ σκοποί της εκπαίδευσης	
Οικογένεια	473
Οικογενειακή αγωγή	476
Οικονομική της Παιδείας	479
Οικουμενική Παιδεία ➔ Ηθική Αγωγή	
Ολιγοθέσια σχολεία ➔ οργανικότητα δημοτικών σχολείων	
Ολοήμερο Σχολείο	481
Ομαδική εργασία (ομαδοσυνεργατική διδασκαλία)	483
Ομοσπονδία Ιδιωτικών Εκπαιδευτικών Λειτουργών Ελλάδας (Ο.Ι.Ε.Λ.Ε.) ➔ Επαγγελματικές Οργανώσεις Εκπαιδευτικών	
Ομοσπονδία Καθηγητών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (Ο.Κ.Π.Ε.) ➔ Επαγγελματικές Οργανώσεις Εκπαιδευτικών	
Ομοσπονδία Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης (Ο.Λ.Μ.Ε.) ➔ Επαγγελματικές Οργανώσεις Εκπαιδευτικών	
Ομοσπονδία Λειτουργών Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης (Ο.Λ.Τ.Ε.Ε.) ➔ Επαγγελματικές Οργανώσεις Εκπαιδευτικών	
Όργανα Λαϊκής Συμμετοχής (στην εκπαίδευση)	486
Οργανικότητα δημοτικών σχολείων	489
Οργανισμός Έκδοσης Διδακτικών Βιβλίων (Ο.Ε.Δ.Β.)	490
Οργανισμός Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ο.Ε.Ε.Κ.)	492

Οργανισμός Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών (Ο.ΕΠ.ΕΚ.)	494
Οργανισμός Σχολικών Κτιρίων (Ο.Σ.Κ.)	495
Οργάνωση διδασκαλίας ➔ μεθόδευση της διδασκαλίας	
Παγκοσμιοποίηση ➔ πολυπολιτισμικότητα – πολυπολιτισμική κοινωνία	
Παιδαγωγικά ιδεώδη	495
Παιδαγωγικά Τμήματα	498
Παιδαγωγικές Ακαδημίες	500
Παιδαγωγικές σπουδές	501
Παιδαγωγική (Επιστήμη)	506
Παιδαγωγική Ανθρωπολογία ➔ Φιλοσοφία της Παιδείας	
Παιδαγωγική Διαγνωστική	509
Παιδαγωγική διαδικασία	510
Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος (Π.Ε.Ε.)	513
Παιδαγωγική Κοινωνιολογία ➔ Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης	
Παιδαγωγική σχέση ➔ παιδαγωγική διαδικασία	
Παιδαγωγική της Μετανάστευσης	515
Παιδαγωγική του Διαφωτισμού	516
Παιδαγωγική του Ελεύθερου Χρόνου	518
Παιδαγωγική του Νεοανθρωπισμού	520
Παιδαγωγική του Υπαρξισμού	523
Παιδαγωγική των αλλοιδαπών ➔ Διαπολιτισμική Εκπαίδευση	
Παιδαγωγική Ψυχολογία (Ψυχολογία της Εκπαίδευσης)	526
Παιδαγωγικό ζεύγος ➔ παιδαγωγική διαδικασία, μαθητής	
Παιδαγωγικό Ινστιτούτο	529
Παιδαγωγός	531
Παιδαγωγούμενος ➔ ανθεντία, παιδαγωγική διαδικασία, στιλ αγωγής	
Παιδεία	532
Παιδεία Ελλήνων της διασποράς	534
Παιδεία και Ανθρώπινα Δικαιώματα	538
Παιδεία στην κλασική εποχή	541
Παιδεία στο Βυζάντιο	544
Παιδική ηλικία	548
Παιδική λογοτεχνία	550

Παιδικός σταθμός ➔ Νηπιαγωγείο	
Παιδοκεντρικότητα ➔ σχολείο	
Παιχνίδι	553
Πανεπιστήμιο ➔ Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	556
Παραπαιδεία	559
Παραπρόγραμμα	561
Παρατήρηση ➔ εμπειρικές μέθοδοι έρευνας, μέθοδοι παιδαγωγικής έρευνας	
Πείραμα ➔ εμπειρικές μέθοδοι έρευνας, μέθοδοι παιδαγωγικής έρευνας	
Πειραματικό σχολείο (πρότυπο σχολείο)	562
Περιβάλλον ➔ κληρονομικότητα και περιβάλλον	
Περιβαλλοντική Εκπαίδευση	564
Περιφερειακά Επιμορφωτικά Κέντρα (Π.Ε.Κ.) ➔ επιμόρφωση	567
Περιφερειακά Υπηρεσιακά Συμβούλια Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Π.Υ.Σ.Δ.Ε.) ➔ Υπηρεσιακά Συμβούλια Εκπαιδευτικών	
Περιφερειακά Υπηρεσιακά Συμβούλια Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (Π.Υ.Σ.Π.Ε.) ➔ Υπηρεσιακά Συμβούλια Εκπαιδευτικών	
Περιφερειακοί διευθυντές εκπαίδευσης ➔ Διοικητικά Στελέχη Εκπαίδευσης	570
Πιστοποιητικό Παιδαγωγικής και Διδακτικής Επάρκειας (Π.Π.Δ.Ε.)	571
Πληροφορική στην εκπαίδευση	574
Ποιότητα στην εκπαίδευση	
Ποιοτική προσέγγιση ➔ Παιδαγωγική, ποσοτική και ποιοτική έρευνα, εκπαιδευτική έρευνα	
Πολιτική αγωγή	576
Πολιτισμικές μειονότητες	580
Πολιτισμός	582
Πολιτιστικά αγαθά ➔ Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (Πρόγραμμα Διδασκαλίας)	
Πολυθέσια σχολεία ➔ οργανικότητα δημοτικών σχολείων	
Πολυπολιτισμικότητα – πολυπολιτισμική κοινωνία	586
Πορεία διδασκαλίας ➔ μεθόδευση της διδασκαλίας	
Ποσοτική και ποιοτική έρευνα	587
Ποσοτική προσέγγιση ➔ Παιδαγωγική, ποσοτική και ποιοτική έρευνα, εμπειρικές μέθοδοι έρευνας, εκπαιδευτική έρευνα	

Πρακτική Άσκηση (εκπαιδευτικόν)	590
Προβλήματα συμπεριφοράς του παιδιού και του εφήβου	593
Πρόγραμμα διδασκαλίας ➔ Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (Πρόγραμμα Διδασκαλίας)	
Προγράμματα Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης	595
Προγραμματισμένη διδασκαλία-μάθηση	598
Προκατάληψη ➔ στάσεις-προκαταλήψεις-στερεότυπα	
Πρόσθετη Διδακτική Στήριξη	599
Προσχολική Εκπαίδευση	602
Προσχολική Παιδαγωγική	604
Πρώτη ανάγνωση	607
Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση	611
Πρωτογενής κοινωνικοποίηση ➔ κοινωνικοποίηση	
PISA (Programme for International Student Assessment)	613
Σκοποί διδασκαλίας ➔ Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (Πρόγραμμα Διδασκαλίας)	
Σκοποί της εκπαίδευσης	614
Στάσεις-προκαταλήψεις-στερεότυπα	617
Στατιστική (Εφαρμοσμένη)	618
Στερεότυπα ➔ Στάσεις-προκαταλήψεις-στερεότυπα	
Στιλ αγωγής (ή διδασκαλίας ή συμπεριφοράς)	621
Στοιχειώδης Εκπαίδευση ➔ Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση	
Στοχαζόμενος εκπαιδευτικός ➔ εκπαίδευση εκπαιδευτικών	
Στοχαστικο-κριτική προσέγγιση	623
Στόχοι διδασκαλίας ➔ Διδακτικοί στόχοι, Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (Πρόγραμμα Διδασκαλίας)	
Συγκέντρωση-αποκέντρωση εκπαιδευτικών συστημάτων ➔ Διοίκηση σχολείου, αυτονομία της σχολικής μονάδας, διοικητικά στελέχη εκπαίδευσης, εκπαιδευτική πολιτική	
Συγκριτική μέθοδος έρευνας	625
Συγκριτική Παιδαγωγική	627
Σύλλογος Διδασκόντων	630
Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας (Συμβουλευτική - Προσανατολισμός) ➔	

Σχολική Συμβουλευτική	631
Συμπεριφορά ➔ προβλήματα συμπεριφοράς (παιδιού και εφήβου)	
Συνεκπαίδευση – μικτή εκπαίδευση	634
Συνέντευξη ➔ εμπειρικές μέθοδοι έρευνας, μέθοδοι παιδαγωγικής έρευνας	
Συνεργατική διδασκαλία (Team Teaching)	636
Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση (και Κατάρτιση)	639
Σύστημα Flanders (FIAC)	640
Συστήματα παρατήρησης διδασκαλίας	643
Σχεσιοδυναμική Παιδαγωγική	646
Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας	650
Σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης	651
Σχολεία Εφαρμογής Πειραματικών Προγραμμάτων Εκπαίδευσης (Σ.Ε.Π.Π.Ε.)	652
Σχολείο	653
Σχολείο Εργασίας ➔ Νέο Σχολείο – Σχολείο Εργασίας	
Σχολές Γονέων	656
Σχολές Επιμόρφωσης Λειτουργών Δημοτικής Εκπαίδευσης (Σ.Ε.Λ.Δ.Ε.) ➔ επιμόρφωση, μετεκπαίδευση εκπαιδευτικών	
Σχολές Επιμόρφωσης Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης (Σ.Ε.Λ.Μ.Ε.) ➔ επιμόρφωση, μετεκπαίδευση εκπαιδευτικών	
Σχολές Νηπιαγωγών	658
Σχολή Dilthey ➔ Ερμηνευτική Παιδαγωγική	
Σχολή Εκπαιδευτικών Λειτουργών Επαγγελματικής και Τεχνικής Εκπαίδευσης (Σ.Ε.Λ.Ε.Τ.Ε.)	660
Σχολικά εγχειρίδια	662
Σχολική διαρροή-αποτυχία ➔ κοινωνικός αποκλεισμός	
Σχολική επίδοση	664
Σχολική ετοιμότητα	667
Σχολική κοινωνικοποίηση	670
Σχολική κουλτούρα	672
Σχολική μονάδα ➔ αυτονομία της σχολικής μονάδας	
Σχολική Παιδαγωγική	674
Σχολική Συμβουλευτική	675
Σχολική τάξη	678

Σχολικό κλίμα	681
Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός ➔ Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας	
Σχολικός σύμβουλος	684
Σχολικός χώρος	687
Τάξεις Υποδοχής	690
Τεστ ευφυΐας ➔ ευφυΐα (νοημοσύνη)	
Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια ➔ Επαγγελματική Εκπαίδευση	
Τεχνικές Σχολές ➔ Επαγγελματική Εκπαίδευση	
Τεχνική Εκπαίδευση ➔ Επαγγελματική Εκπαίδευση	
Τεχνικό – Επαγγελματικό Λύκειο ➔ Επαγγελματική Εκπαίδευση, Λύκειο	
Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα ➔ Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	
Τριγωνοποίηση ➔ ποσοτική και ποιοτική έρευνα, έρευνα δράσης, μέθοδοι παιδαγωγικής έρευνας, Παιδαγωγική	
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	691
Τυπική-Μη τυπική-Άτυπη Εκπαίδευση ➔ κατάρτιση	693
Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS) ➔ PISA	
Υπηρεσιακά Συμβούλια Εκπαιδευτικών	695
Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων	697
Υποχρεωτική εκπαίδευση	701
Φαινόμενο Πυγμαλίωνα ➔ σχολική κοινωνικοποίηση	
Φιλοσοφία της Παιδείας	702
Φοιτητικό κίνημα ➔ ανθεντία	
Φροντιστηριακά Τμήματα	705
Φροντιστήριο ➔ παραπαιδεία	
Φύλο ➔ εκπαίδευση και φύλο	
Φυσικές Επιστήμες και Εκπαίδευση	705
Χειραφετητική Παιδαγωγική	708
Χριστιανική Παιδαγωγική	711

Ψυχολογία της Εκπαίδευσης ➔ Παιδαγωγική Ψυχολογία	
Ψυχοθεραπεία	715
Ωρίμανση ➔ μάθηση – θεωρίες μάθησης	

καλλιέργεια, την καλλιτεχνική τους ευαισθησία.

- Ευνοεί τη συλλογικότητα, εθίζει στη συνεργασία, αφού το θέατρο, ως ομαδική τέχνη, βασίζεται σε αυτήν.

- Αποτελεί έναν προνομιακό τόπο συνάντησης και ανταλλαγής για παιδιά με διαφορετική καταγωγή, γλώσσα και πολιτισμική παράδοση (πολυπολιτισμική παιδεία, **πολυπολιτισμικότητα**).

- Τέλος, καλλιεργεί την κοινωνική συνείδηση, την κριτική ικανότητα (**κριτική σκέψη**). Η θεατρική μίμησις έχει πάντα μια κριτική διάσταση, όπως ασκούν κατά βάθος κριτική τα μικρά παιδιά όταν στα παιχνίδια τους παίζουν τους μεγάλους, τον πατέρα ή τη δασκάλα τους. Στο θέατρο, μιμούμενος τον κόσμο τον κατανοώ, τον κρίνω —ο Μπρεχτ θα πρόσθετε: συνειδητοποιώ ότι πρέπει να τον αλλάξω.

Συμπερασματικά: η θεατρική παιδεία συμβάλλει στη διαμόρφωση μαθητών

κοινωνικών, δημιουργικών και κριτικών.

Βιβλιογραφία: Ν. Γκόβας (2003), Για ένα δημιουργικό νεανικό θέατρο, Αθήνα: Μεταίχμιο. Θ. Γραμματάς (1996), Fantasyland. Θέατρο για παιδικό και θεατρικό κοινό, Αθήνα: Τυπωθήτω. Ά. Κοντογιάννη (2000), Η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. Λ. Κουρετζής (1991), Το θεατρικό παιχνίδι, Αθήνα: Καστανιώτης. Π. Σέξτου (2005), Θεατροπαιδιογραφικά προγράμματα στα σχολεία, Αθήνα: Μεταίχμιο. Λ. Σέργη (1987), Δραματική έκφραση και αγωγή των παιδιού, Αθήνα: Gutenberg. B. Woolland (1999), Η διδασκαλία των δράματος στο δημοτικό σχολείο, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. Βλ. Επίσης τους τόμους με τα Πρακτικά των διεθνών συνδιασκέψεων που οργάνωσε το Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση (Μεταίχμιο, 2002, 2003, 2004). Για την ξενόγλωσση βιβλιογραφία, κυρίως στα αγγλικά, βλ. τα περισσότερα από τα παραπάνω βιβλία.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΠΑΠΑΝΑΡΕΟΥ

ΘΕΣΜΟΣ

Θεσμός είναι κοινωνική δράση η οποία είναι κοινωνικά αποδεκτή, χαρακτηρίζεται από καθολικότητα, σταθερή και ομοιόμορφη επανάληψη και έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα. Ο υποχρεωτικός χαρακτήρας του θεσμού τον διαφοροποιεί από το έθιμο. Η ατομική βούληση δεν αρκεί για να τροποποιήσει ή να καταργήσει ένα θεσμό. Αντιθέτως, το άτομο που αγνοεί το θεσμό υφίσταται τις συνέπειες του **κοινωνικού ελέγχου**.

Ο θεσμός δημιουργείται από την επανάληψη μιας κοινωνικά αποδεκτής δράσης, η οποία εξυπηρετεί κοινωνικές ανά-

γκες. Όταν η δράση αυτή εξελίσσεται σε καθολική και τυποποιημένη ενέργεια, σταδιακά αποκτά σταθερότητα και μετατρέπεται από προαιρετική σε υποχρεωτική. Τότε αναφερόμαστε στη διαδικασία της **θεσμοποίησης**. Όταν ο υποχρεωτικός χαρακτήρας της δράσης δημιουργείται και/ή επιβεβαιώνεται με τυπική πράξη (παραδείγματα τυπικών πράξεων είναι ο νόμος, το προεδρικό διάταγμα, το συμβόλαιο κ.α.), τότε αναφερόμαστε στη διαδικασία της **θεσμοθέτησης**.

Οι θεσμοί επιτελούν σημαντικές λειτουργίες της **κοινωνίας** και μ' αυτό τον

τρόπο εξυπηρετούν την κάλυψη κοινωνικών αναγκών. Για παράδειγμα, ο θεσμός της **οικογένειας** εξυπηρετεί την ανάγκη απόκτησης νέων μελών, ο θεσμός της εκπαίδευσης εξυπηρετεί την ανάγκη ένταξης στην κοινωνία των νέων, οι θρησκευτικοί θεσμοί συμβάλλουν στη διατήρηση βασικών αξιών, οι πολιτικοί θεσμοί συντονίζουν τις δραστηριότητες των διαφόρων τμημάτων της κοινωνίας κλπ. Οι θεσμοί λειτουργούν σε αλληλεξάρτηση. Για παράδειγμα, ο θεσμός της εκπαίδευσης συνδέεται με τους θεσμούς της οικογένειας, της θρησκείας, του πολιτεύματος και άλλους.

Οι παραδοσιακές κοινωνίες έχουν λίγους θεσμούς, ο καθένας από τους οποίους επιτελεί πολλές λειτουργίες, ενώ οι σύγχρονες κοινωνίες έχουν πολλούς θεσμούς με περιορισμένες και εξειδικευμένες λειτουργίες. Ο θεσμός της εκπαίδευσης αποτελεί καθολικό κοινωνικό φαινόμενο, δηλαδή υπάρχει με παραλλαγές σε όλες τις κοινωνίες. Τόσο στις παραδοσιακές όσο και στις σύγχρονες κοινωνίες οι μεγαλύτεροι μεταδίδοντας γνώσεις, τις τέχνες, τις αξίες, τα πρότυπα, τους κανόνες (δηλαδή τον **πολιτισμό**) στους νέους. Στις παραδοσιακές κοινωνίες ο θεσμός της εκπαίδευσης λειτουργεί σε άμεση εξάρτηση με το θεσμό της οικογένειας. Στις σύγχρονες κοινωνίες η εκπαίδευση παρέχεται με τη βοήθεια πλήθους θεσμοθετημένων θεσμών, όπως το **Νηπιαγωγείο**, το **Δημοτικό Σχολείο**, το **Πανεπιστήμιο** κ.α. Οι θεσμοί αυτοί με τις περιορισμένες και εξειδικευμένες λειτουργίες αποτελούν υποσυστήματα, τα οποία λειτουργούν μέσα στο οργανωμένο όλο του θεσμού της εκπαίδευσης.

Κάθε θεσμός επιτελεί έκδηλες και άδηλες λειτουργίες. Η έκδηλη λειτουργία του θεσμού της εκπαίδευσης είναι η μετάδοση γνώσεων, η άδηλη λειτουργία είναι η **κοινωνικοποίηση**, δηλαδή η μετάδοση στη νέα γενιά και η εσωτερίκευση από αυτήν των αξιών και των κανόνων της κοινωνίας. Ένα εκπαιδευτικό σύστημα είναι επιτυχημένο όταν εξυπηρετεί διττό στόχο. Δηλαδή, όταν αφενός παρέχει ένα γνωστικό πλαίσιο μέσω του οποίου το παιδί κατανοεί τον κόσμο, δραστηριοποιώντας όλο το δυναμικό της προσωπικότητάς του, και αφετέρου όταν με σαφήνεια μεταδίδει συγκεκριμένες αξίες και κανόνες στους νέους, χρησιμοποιώντας αποτελεσματικός για την επίτευξη της εσωτερίκευσης τρόπους **διδασκαλίας**. Ο τρόπος μετάδοσης και το περιεχόμενο τόσο των γνώσεων όσο και των αξιών, των προτύπων και των κανόνων ποικίλλει από κοινωνία σε κοινωνία και από εποχή σε εποχή.

Ο θεσμός χαρακτηρίζεται από σταθερότητα, αλλά όπως κάθε κοινωνικό φαινόμενο έχει χαρακτήρα δυναμικό. Αν ένας θεσμός δεν παρουσιάζει ικανότητα προσαρμογής στη συνεχώς μεταβαλλόμενη κοινωνική πραγματικότητα ξεπερνιέται από την εξέλιξη, δεν εξυπηρετεί πλέον κοινωνικές ανάγκες και καταργείται. Δηλαδή σημαντικές αλλαγές στην κοινωνία διαφοροποιούν, καταργούν και δημιουργούν νέους θεσμούς. Η αλλαγή της **υποχρεωτικής εκπαίδευσης** από εξαετή σε εννεαετή το 1976 και ο θεσμός του διαπολιτισμικού σχολείου (**Σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης**) το 1996 είναι παραδείγματα προσαρμογής θεσμών σε καινούργιες κοινω-

νικο-οικονομικές συνθήκες. Όπως η δημιουργία, έτσι και η αλλαγή ενός θεσμού γίνεται με θεσμοποίηση (σταδιακή επικράτηση νέων τρόπων κοινωνικής δράσης, οι οποίοι αποκτούν υποχρεωτικό χαρακτήρα) ή με θεσμοθέτηση (αλλαγή ή κατάργηση θεσμού με τυπική πράξη).

Βιβλιογραφία: B. T. Γιούλτσης (2004⁴), Γενική Κοινωνιολογία, Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη. Ά. Γκίντενς (2002), Κοινωνιολογία, Μετάφραση και επιμέλεια Δ. Γ. Τσαούσης, Αθήνα: Gutenberg. Δ. Γ. Τσαούσης (1987⁴), Η Κοι-

νωνία του Ανθρώπου, Αθήνα: Gutenberg. Δ. Γ. Τσαούσης (1994), Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας, Αθήνα: Gutenberg. D. Blackledge και B. Hunt (2004³), Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης, Μετάφραση Μαρία Δεληγιάννη, Αθήνα: Μεταίχμιο. L. Broom, Ph. Selznick & D. Broom Darroch (1981⁷), Sociology, New York: Harper & Row, Publishers. P. Taylor / J. Richardson / A. Yeo / I. Marsh / K. Trobe / A. Pilkington / G. Hughes / K. Sharp (2000⁵), Sociology in Focus, Lancs: Causeway Press Limited.

MAPIA ΒΕΡΓΕΤΗ

ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ (Ι.)

Ο όρος *I.* δημιουργήθηκε από την ομάδα των Γάλλων Ιδεολόγων κατά τη Γαλλική Επανάσταση στο στάδιο της ρήξης με το παλιό καθεστώς. Οι Ιδεολόγοι επιχειρούσαν τον πλήρη διοχετισμό από την παραδοσιακή Μεταφυσική και Θεολογία, μέσω του εκκοσμικευμένου και επιστημονικού τρόπου με τον οποίο προσέγγιζαν τις ‘ιδέες’, δηλαδή τις παραστάσεις των αισθήσεων. Η έλλογη αυτή προσέγγιση είχε άμεση αναφορά στον Locke και τον Condillac και ως προς την επιστημονική μέθοδο φιλοδοξούσε να μην υπολείπεται των φυσικών επιστημών. Στη βάση αυτή, οι Ιδεολόγοι ήθελαν να αναμορφώσουν τα κοινωνικά και πολιτικά πράγματα και ιδιαίτερα το εκπαιδευτικό σύστημα, σύμφωνα με τις αρχές της λογικής. Αυτό, σε συνδυασμό και με την αντιθεολογική τους στάση, τους έφερε σε σύγκρουση με τον πρώην σύμμαχό τους, τον Ναπολέοντα. Ο τελευταίος, θεωρώντας επικίνδυνη την ανάμειξη της φιλοσοφικής και πολιτικής

θεωρίας στο μονοπάλιο της πολιτικής του δύναμης, στράφηκε εναντίον αυτών των προσπαθειών και κατ’ επέκταση εναντίον των διανοούμενων που την επεδίωκαν. Με την αντίδρασή του αυτή αναδιατύπωσε τους όρους ‘ιδεολογία’ και ‘ιδεολόγοι’: Άρχισε να χαρακτηρίζει ως Ιδεολογία, με αρνητικό και πολεμικό τρόπο, τη φυγή από την πραγματικότητα, μέσω μιας σύγχυσης και ιδεολογικής παράκρουσης, στο πλαίσιο της οποίας οι ιδεολόγοι συγχέουν την πράξη με τις υποκειμενικές ιδεοληψίες και τα στείρα θεωρητικά τους παιγνίδια, προάγοντας έτσι ένα είδος αφηρημένης-δογματικής, σκοτεινής και κακής μεταφυσικής. Ο νέος αυτός ορισμός, σύμφωνα με τον οποίο οι ιδεολόγοι προσεγγίζουν την πραγματικότητα μέσα από τις υποκειμενικές ιδεοληψίες τους και όχι μέσα από την πράξη, στρεφόταν βασικά εναντίον της ανάμειξης των διανοούμενων στην πολιτική. Από τότε η έννοια της *I.* συνδέεται με το ερώτημα για τη σχέση θεω-

της οικογένειας, ποιότητα του σχολείου) δεν είναι αρνητικοί.

Ένα νέο φαινόμενο, τέλος, που κάνει την εμφάνισή του στις σύγχρονες κοινωνίες σε σχέση με τον κοινωνικό αποκλεισμό είναι η διαπιστούμενη ασυμμετρία ανάμεσα στη διανομή εκπαιδευτικών αγαθών (γνώσεων, δεξιοτήτων και των αντίστοιχων τίτλων που τις πιστοποιούν) και στη διανομή κλασικών κοινωνικών αγαθών (επάγγελμα, πλούτος, κοινωνική θέση), αποτέλεσμα της οποίας είναι ο κοινωνικός αποκλεισμός των «προσοντούχων», με όλα λόγια η σχετική ασυνέχεια ανάμεσα στη διανομή εκπαιδευτικών τίτλων και στη διανομή κοινωνικών αγαθών. Η εξέλιξη αυτή δημιουργεί δυσεπίλυτα προβλήματα για το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα εξαιτίας του γεγονότος ότι τείνει να ακυρώσει ένα από τα παραδοσιακά, και σχετικά ισχυρά, κίνη-

τρα απόδοσης των μαθητών στο σχολείο, στο βαθμό που αποσυνδέει την καταβολή προσπάθειας για (σχολική) μάθηση από την επαγγελματική προοπτική του ατόμου.

Βιβλιογραφία: Δ. Βεργίδης (1995), Υποεκπαίδευση: κοινωνικές, πολιτικές και πολιτισμικές διαφορές, Αθήνα: Ύψιλον. Κ. Κασιμάτη (επιμ.) (2004), Κοινωνικός αποκλεισμός: η ελληνική εμπειρία, Αθήνα: Gutenberg. Κέντρο Εκπαίδευσης Έρευνας (2002), Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Πρώτη και δεύτερη βαθμίδα (επιμέλεια: Γιώργος Σταμέλος), Αθήνα: ΚΕΕ. Παπακωνσταντίνου (1981), «Η ανισότητα στην ελληνική υποχρεωτική εκπαίδευση», *Πολιτική*, τ. 44, σελ. 46-51. Α. Φραγκούδακη (1985), Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο, Αθήνα: Παπαζήση.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Ε. ΓΚΟΤΟΒΟΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

Κοινωνικός έλεγχος είναι το σύνολο των μέσων που χρησιμοποιεί η **κοινωνία** για να εξασφαλίσει τη συμμόρφωση των μελών της προς τους κανόνες που ορίζουν τα καθιερωμένα πρότυπα συμπεριφοράς. Ο κοινωνικός έλεγχος λειτουργεί συμπληρωματικά προς την **κοινωνικοποίηση**. Ενώ όμως η κοινωνικοποίηση στοχεύει στην εσωτερίκευση των αξιών και των κανόνων απ' όλα τα μέλη της κοινωνίας, ο κοινωνικός έλεγχος κατευθύνεται μόνο προς τα παρεκτρεπόμενα μέλη και προς τα μέλη που έχουν τάση για παρεκτροπή. Έχει κατασταλτικό και προληπτικό χαρακτήρα: επαναφέρει στον κοινωνικά αποδεκτό τρόπο ζωής

όσους παρεκκλίνουν και παρεμποδίζει άλλους να αποκλίνουν από τους κανόνες.

Τα μέλη της κοινωνίας αποκλίνουν ή έχουν τάση για απόκλιση από τα καθιερωμένα πρότυπα συμπεριφοράς, όταν η διαδικασία της κοινωνικοποίησης είναι ατελής, δηλαδή όταν οι αξίες και οι κανόνες της κοινωνίας δεν αποτελούν αναπόσπαστα στοιχεία της προσωπικότητάς τους. Επί πλέον σε περίοδο πολέμου ή σε περιόδους μεγάλων κοινωνικών αλλαγών ορισμένα μέλη της κοινωνίας υιοθετούν αξίες αντίθετες προς εκείνες που επικρατούν στην κοινωνική ομάδα ένταξής τους, ενώ ταυτοχρόνως αμβλύνεται ο κοινωνικός έλεγχος που ασκεί το κράτος

και άλλοι θεσμοί.

Τον κοινωνικό έλεγχο τον διακρίνουμε σε θετικό και αρνητικό. Ο θετικός εκφράζεται με επιδοκιμασία, αναγνώριση και ανταμοιβές, ενώ ο αρνητικός με αποδοκιμασία, απειλές και ποινές. Ο κοινωνικός έλεγχος μπορεί επίσης να είναι ενεργός, δηλαδή να συνοδεύεται από δράση του κοινωνικού συνόλου ή να είναι ενδεχόμενος, δηλαδή να λειτουργεί ως προσδοκία επιβράβευσης ή ως απειλή τιμωρίας. Στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες ο ενδεχόμενος κοινωνικός έλεγχος είναι ισχυρότερος του ενεργού. Ανάλογα με τον τρόπο που εκφράζεται η επιδοκιμασία ή η αποδοκιμασία διακρίνουμε τον κοινωνικό έλεγχο σε άτυπο και τυπικό.

Ο τυπικός κοινωνικός έλεγχος περιλαμβάνει ρυθμίσεις που διατυπώνονται με σαφήνεια. Αντιθέτως, ο άτυπος παρεμβαίνει έμμεσα, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είναι λιγότερο δραστικός. Εκφράζεται με το χαμόγελο, με την ειρωνεία, με χειρονομίες, ακόμη και με μαζικές ειδηλώσεις επιδοκιμασίας ή αποστροφής. Ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος είναι εξαιρετικά αποτελεσματικός στις παραδοσιακές κοινωνίες και στις μικρές κοινωνικές ομάδες, όπου οι σχέσεις είναι προσωπικές. Για παράδειγμα, η δημόσια επιδοκιμασία στους μαθητές που έγιναν φοιτητές είναι μορφή θετικού, ενεργού και άτυπου κοινωνικού έλεγχου. Η απειλή αποβολής από το σχολείο είναι μορφή ενδεχόμενου αρνητικού κοινωνικού έλεγχου. Μορφή κοινωνικού έλεγχου αποτελεί και ο αυτοέλεγχος, δηλαδή οι

φραγμοί που θέτει το ίδιο το άτομο στη συμπεριφορά του, είτε γιατί έχει ενσωματώσει στην προσωπικότητά του τις αξίες και τους κανόνες της κοινωνίας είτε γιατί φοβάται τις επιπτώσεις.

Τα έθιμα και η κοινή γνώμη είναι μέσα επιβολής άτυπου κοινωνικού ελέγχου. Οι νόμοι είναι τα πιο συνηθισμένα μέσα άσκησης τυπικού κοινωνικού ελέγχου. Ο νόμος σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα από το εθιμικό δίκαιο μπορεί να χρησιμοποιήσει βία και εξαναγκασμό. Σημαντικοί φορείς (μέσα) άσκησης κοινωνικού ελέγχου είναι βασικοί κοινωνικοί θεσμοί όπως η **οικογένεια**, η εκπαίδευση, η θρησκεία, ο στρατός κ.α.

Ο θεσμός της εκπαίδευσης αποτελεί έναν από τους ισχυρότερους φορείς κοινωνικού ελέγχου. Σε όλες τις βαθμίδες οι εκπαιδευόμενοι μαθαίνουν αξίες, κανόνες και τις ποινές που επιβάλλονται σε περίπτωση απόκλισης. Βεβαίως, η αποτελεσματικότητα της εκπαίδευσης ως μέσου κοινωνικού ελέγχου ποικίλει από κοινωνία σε κοινωνία και από εποχή σε εποχή. Επιπλέον, η αποτελεσματικότητα της εκπαίδευσης εξαρτάται και από το αν είναι σε συνεργασία ή σε ανταγωνισμό με άλλους φορείς κοινωνικού ελέγχου όπως για παράδειγμα το κράτος, η θρησκεία και η οικογένεια.

Βιβλιογραφία: Β. Τ. Γιούλτσης (2004⁴), Γενική Κοινωνιολογία, Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη. Δ. Γ. Τσαούσης (1994), Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας, Αθήνα: Gutenberg. T. B. Bottomore (1974⁵), Κοινωνιολογία, μετάφραση και επιμέλεια Δ. Γ. Τσαούσης, Αθήνα: Gutenberg.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

- Αθανασίου Λεωνίδας**, καθηγητής στο Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
- Αθανασούλα-Ρέππα Αναστασία**, καθηγήτρια στην Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε. Αθήνας
- Αντωνίου Χρήστος**, αναπληρωτής καθηγητής στο Τμήμα Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
- Αυγελής Νίκος**, καθηγητής στο Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
- Αυγητίδου Σοφία**, επίκουρη καθηγήτρια στο Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας
- Βάμβουκας Μιχάλης**, καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης
- Βαρμάζης Νίκος**, πρώην επίκουρος καθηγητής στο Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
- Βέικου Χριστίνα**, Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
- Βεργέτη Μαρία**, επίκουρη καθηγήτρια στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
- Βεργίδης Δημήτρης**, καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Πατρών
- Βρεττός Ιωάννης**, καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
- Βρυνιώτη Καλλιόπη**, διδάκτωρ Φιλοσοφίας με ειδίκευση στην Παιδαγωγική, διδάσκουσα (Π.Δ. 407/80) στο Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας
- Γερμανός Δημήτρης**, καθηγητής στο Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
- Γεωργάκα Ευγενία**, λέκτορας στο Τμήμα Ψυχολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
- Γιάννου Δημήτριος**, καθηγητής στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
- Γκανάκας Γιάννης**, διδάκτωρ Φιλοσοφίας με ειδίκευση στην Παιδαγωγική, διευθυντής Λυκείου
- Γκότοβος Αθανάσιος**, καθηγητής στο Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
- Γρηγοριάδης Αθανάσιος**, διδάκτωρ Φιλοσοφίας με ειδίκευση στην Παιδαγωγική, διάσκων (Π.Δ. 407/80) στο Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

- Δασκολιά Μαρία**, λέκτορας στο Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
- Δεληκωσταντής Κωνσταντίνος**, καθηγητής στο Θεολογικό Τμήμα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
- Δημητριάδου Αικατερίνη**, λέκτορας στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας
- Διακογιώργη Κλεοπάτρα**, λέκτορας στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Πατρών
- Δόικου-Αυλίδου Μάρω**, επίκουρη καθηγήτρια στο Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
- Ενσταθίου Μαρία**, διδάκτωρ Φιλοσοφίας με ειδίκευση στην Παιδαγωγική, φιλόλογος καθηγήτρια
- Ζεγκίνης Ευστράτιος**, ομότιμος καθηγητής της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
- Ζεμπύλας Μιχαλίνος**, επίκουρος καθηγητής στο Ανοιχτό Πανεπιστήμιο Κύπρου
- Ζερβού Αλεξάνδρα**, καθηγήτρια στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης
- Ζιώγου-Καραστεργίου Σωτηρούλα**, καθηγήτρια στο Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
- Ζυπάνιος Δημήτρης**, λέκτορας στο Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου Αθηνών
- Θεοδωροπούλου Έλενα**, επίκουρη καθηγήτρια στο Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού του Πανεπιστημίου Αιγαίου
- Θωιδης Ιωάννης**, λέκτορας στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας
- Ιακωβίδης Γιώργος**, καθηγητής στην Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε. Θεσσαλονίκης
- Ισμυρλιάδου Αδελαΐδα**, διδάκτωρ Φιλοσοφίας με ειδίκευση στην Ιστορία, Σχολική Σύμβουλος Φιλολόγων
- Κανάκης Ιωάννης**, καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης
- Κανταρτζή Ευαγγελία**, διδάκτωρ Φιλοσοφίας με ειδίκευση στην Παιδαγωγική, Σχολική Σύμβουλος Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης
- Καραμήτρου Αμαλία**, φιλόλογος, κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος και υπογήφια διδάκτωρ Φιλοσοφίας
- Καρατάσιος Γιώργος**, διδάκτωρ Μαθηματικών, Περιφερειακός Διευθυντής Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Κεντρικής Μακεδονίας
- Κάρμας Κωνσταντίνος**, οικονομολόγος, ερευνητής
- Καψάλης Αχιλλέας**, καθηγητής στο Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας
- Κελπανίδης Μιχάλης**, καθηγητής στο Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής του Αρι-

στοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Κεσίδου Αναστασία, λέκτορας στο Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής του Αρι-
στοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Κιτσαράς Γεώργιος, καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης
του Πανεπιστημίου Κρήτης

Κογκούλης Ιωάννης, καθηγητής στο Τμήμα Θεολογίας του Αριστοτελείου Πανεπι-
στημίου Θεσσαλονίκης

Κόκκινος Γιώργος, αναπληρωτής καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής
Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αιγαίου

Κοσμόπουλος Αλέξανδρος, ομότιμος καθηγητής της Σχολής Ανθρωπιστικών και Κοι-
νωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Πατρών

Κουγιουρούκη Μαρίνα, λέκτορας στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης

Κουτσογιάννης Δημήτρης, επίκουρος καθηγητής στο Τμήμα Φιλολογίας του Αριστο-
τελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Κουτσουβάνου Ευγενία, ομότιμη καθηγήτρια του Τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής
στην Προσχολική Ήλικια του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου
Αθηνών

Κρασανάκης Γεώργιος, ομότιμος καθηγητής της Σχολής Επιστημών Αγωγής του Πα-
νεπιστημίου Κρήτης

Λεμονίδης Χαράλαμπος, καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευ-
σης του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας

Λιακοπούλου Μαρία, κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος και υποψήφια διδάκτωρ
Φιλοσοφίας με ειδίκευση στην Παιδαγωγική

Μακρή-Μπότσαρη Εύη, καθηγήτρια στην Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε. Αθήνας, Αντιπρόεδρος του
Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Μαλιγκούνδη Χριστίνα, κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος και υποψήφια διδάκτωρ
Φιλοσοφίας με ειδίκευση στην Παιδαγωγική

Μαρκουλής Διομήδης, καθηγητής στο Τμήμα Ψυχολογίας του Αριστοτελείου Πανε-
πιστημίου Θεσσαλονίκης

Ματθαίου Δημήτρης, καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Ματσαγγούρας Ηλίας, καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Μαυροσκούφης Δημήτρης, αναπληρωτής καθηγητής στο Τμήμα Φιλοσοφίας και
Παιδαγωγικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Μλεκάνης Μιχάλης, διδάκτωρ Φιλοσοφίας με ειδίκευση στην Παιδαγωγική, διευθυ-
ντής Δημοτικού Σχολείου

Μπίκος Κωνσταντίνος, αναπληρωτής καθηγητής στο Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδα-
γωγικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Μπουζάκης Σήφης, καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Πατρών

Νημά Ελένη, καθηγήτρια της Ειδικής Παιδαγωγικής Ακαδημίας Θεσσαλονίκης
Νικολάου Γεώργιος, επίκουρος καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Νικονάνου Νίκη, επίκουρη καθηγήτρια στο Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου

Ξωχέλλης Παναγιώτης, ομότιμος καθηγητής της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Οκαλίδου Αρετή, επίκουρη καθηγήτρια στο Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Πάντα Δήμητρα, καθηγήτρια στην Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε. Θεσσαλονίκης

Πανταζής Βασίλης, λέκτορας στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Παπά Μόνικα, κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος και υποψήφια διδάκτωρ Φιλοσοφίας με ειδίκευση στην Παιδαγωγική

Παπαγρηγορίου Βασιλική, πτυχιούχος της Φιλοσοφικής Σχολής και φοιτήτρια του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών του Τομέα Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Παπαδοπούλου Βάσω, επίκουρη καθηγήτρια στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας

Παπαναούμ Ζωή, καθηγήτρια στο Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Παπανδρέου Νικηφόρος, καθηγητής στο Τμήμα Θεάτρου του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Παπαξάνθη Δάφνη, πτυχιούχος της Φιλοσοφικής Σχολής και φοιτήτρια του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών του Τομέα Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Παπάς Αθανάσιος, ομότιμος καθηγητής του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Παππά Βασιλική, διδάκτωρ Φιλοσοφίας με ειδίκευση στην Ψυχολογία, Σχολική Ψυχολόγος

Πασιαρδή Γεωργία, διδάκτωρ Φιλοσοφίας με ειδίκευση στην Παιδαγωγική, δασκάλα

Πασιαρδής Πέτρος, καθηγητής στο Ανοιχτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Πασχαλίδης Γρηγόρης, αναπληρωτής καθηγητής στο Τμήμα Δημοσιογραφίας και Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Πέτρου Αλέξιος, επίκουρος καθηγητής στο Intercollege της Κύπρου

Πυργιωτάκης Ιωάννης, καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης

- Σιπητάνου Αθηνά**, επίκουρη καθηγήτρια στο Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας
- Σολομονίδου Χριστίνα**, καθηγήτρια στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
- Σπανός Γεώργιος**, καθηγητής στο Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
- Σταγιόπουλος Πέτρος**, εκπαιδευτικός Ειδικής Αγωγής
- Σταμέλος Γεώργιος**, αναπληρωτής καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Πατρών
- Σταυρίδου Ελένη**, καθηγήτρια στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
- Σταύρου Σταύρος**, οικονομολόγος της εκπαίδευσης
- Στραβάκου Πέλα**, λέκτορας στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
- Ταρατόρη Ελένη**, καθηγήτρια στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
- Τερζής Νίκος**, καθηγητής στο Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
- Τζεκάκη Μαριάννα**, επίκουρη καθηγήτρια στο Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
- Τζήκας Χρήστος**, επίκουρος καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
- Τζουριάδου Μαρία**, καθηγήτρια στο Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Αντιπρόδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
- Τολούδη Φωτεινή**, διδάκτωρ Φιλοσοφίας με ειδίκευση στη Σύγχρονη Ιστορία
- Τριάρχη-Herrmann Βασιλεία**, ειδικός επιστήμων στο Πανεπιστήμιο Μονάχου, στέλεχος του Ινστιτούτου Σχολικής Παιδαγωγικής του Βαυαρικού Υπουργείου Παιδείας
- Τριλιανός Θανάσης**, καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
- Τσαμπής Γεώργιος**, παιδαγωγός, επίτ. εκπαιδευτικός σύμβουλος
- Τσάφος Βασίλης**, διδάκτωρ Φιλοσοφίας με ειδίκευση στην Παιδαγωγική, πάρεδρος επί θητεία στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
- Τσοπάνογλου Αντώνης**, καθηγητής στο Τμήμα Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
- Φαχαντίδης Νικόλαος**, επίκουρος καθηγητής στο παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας
- Φτιάκα Ελένη**, αναπληρώτρια καθηγήτρια στο Τμήμα Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Κύπρου

Χαραλαμπόπουλος Αγαθοκλής, αναπληρωτής καθηγητής στο Τμήμα Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Χαραλάμπους Δημήτριος, καθηγητής στο Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Χάρης Κωνσταντίνος, επίτ. εκπαιδευτικός σύμβουλος

Χατζηδήμου Δημήτρης, καθηγητής στο Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Χατζηδήμου Κωνσταντίνος, κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος και υποψήφιος διδάκτωρ Φιλοσοφίας με ειδίκευση στην Παιδαγωγική

Χατζηπαναγιώτου Παρασκευή, διδάκτωρ Φιλοσοφίας με ειδίκευση στην Παιδαγωγική

Χατζησαββίδης Σωφρόνης, καθηγητής στο Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Χειμαριού Ελένη, διδάκτωρ Φιλοσοφίας με ειδίκευση στην Παιδαγωγική, φιλόλογος καθηγήτρια

Χιωτάκης Στέλιος, καθηγητής στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης

Χοντολίδου Ελένη, επίκουρη καθηγήτρια στο Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Ψύλλος Δημήτριος, καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

